

## אם יש חשש ריבית במלוה ממשלתי

במס' גיטין דף ל' המלוה מעות את הכהן ואת הלוי להיות מפריש עליהן מחלקן וכו' ופוסק עמהן כשער הזול ואין בו משום רבית ואין שביעית משמטתו, וביאר בגמ' הטעם כיון דכי לית ליה לא יהיב ליה כי אית ליה נמי אין בו משום רבית, ואין השביעית משמטתו הטעם משום דלא קרינן ביה לא יגוש, ופרש"י בכולהו הטעם דאם ישתדפו שדותיו אין לו ממי לתבוע עיי"ש, מזה נ"ל דחבורה ת"ת או גמ"ח או אפי' כל קהלה לפי הנהוג שאין יכולים לתבוע מאיש מיוחד או מנכסי איש פרטי אף שהוא ג"כ מבני אותה קהלה או מבני אותה חבורה, אלא מהנכסים שהם של הקהל ביחוד או מהנכסים של החברה, ואי נפסדו הנכסים של הקהל או החברה פקע חובו ואין לו ממי לתבוע, שאין שום אחד מחויב לשלם מכיסו אף שהוא עשיר, בכה"ג מותר לישראל להלוות לחבורה או לקהל ברבית, כמו דמבואר בגמ' לענין להלוות לכהן או ללוי או לעני להיות מפריש עליהן מחלקן, גם הכא שייך טעמא דגמ' דכיון דכי לית ליה לא יהיב ליה כי אית ליה נמי אין בו משום רבית, והיינו אם יופסדו נכסי הקהלה או החברה או יהי' פטורים משלם ולכן כי אית להו נמי אין בו משום רבית.

והנה כבר כתבתי בזה בשנת תרס"ו בענין הנותנים מעות לבנק על רבית ובהבנק ישנם גם ישראלים משותפים שאסר בס' קצשו"ע, אמנם אז לא עיינתי כ"כ בדבר והי' מסקנתי דרק איסור רבית ד"ת ליכא אבל עכ"פ איסור רבית דרבנן איכא ועיקר טעמי הי' עפ"י מש"כ בש"ע יו"ד סי' קע"ג סעי' י"ח להלוות מאה על אחריות הספינה וכשיבא לשלום ינתן לו ק"כ ואם תפסד הספינה יופסד חובו דמבואר שם דמ"מ איסור דרבנן איכא, והה"ד בנדון שלנו של החברה או קהל או בנק אסור עכ"פ מדרבנן דמה לי אחריות הספינה או אחריות הנכסים שיש להבנק או להקהל או להחברה זה הי' דעתי אז, אמנם עתה נתיישבתי דשפיר י"ל להתיר הדבר לגמרי שאף איסור דרבנן ליכא ושאין גידון שלנו דומה לדברי הריב"ש הנ"ל, וגם ליישב קושית החור"ד סוף סי' קע"ג סקכ"ז דמוכח בס' קע"ו דאם קבל עליו גם אחריות דגניבה ואבידה יש מתירין לגמרי, וכן הקשה בחי' הגרעק"א על היו"ד בס' קע"ג, וכ' דבס' תפארת למשה כתב לחלק בין הך דינא דסי' קע"ג לבין הך דינא דסי' קע"ו, ואין הספר הנ"ל תח"י לכן באתי אני במה

---

(\*) העתקתי מכת"ק מורי הגאון בעל תשו' מהרש"ג.

שנלעג'ד עתה דהנה בהך דאמרי' בגמ' דהמלוה מעות את הכהן וכו' להיות מפריש עליהן מחלקן דאין בו משום רבית פירשו התוס' דשום רבית אין בו אפי' לפחות הרבה משער הוול, ועיין במהר"ם ועיין ברמב"ן ורשב"א דמשמע מדבריהם דאפי' מה שחשוב במקו"א רבית קצוצה ג"כ מותר גבי מלוה מעות את הכהן וכו' ויש להבין טעמא דהא מילתא, וראיתי להפנ"י דנתקשה בדבריהם והחזיק בדברי רש"י דרק רבית דרבנן מותר ונדחק ליישב דברי הרשב"א משום דכיון דעשו את שאינו זוכה כזוכה א"כ זכה הכהן והלוי ושוב הוי דרך מקח וממכר עיי"ש.

ולדעתי טעמם פשוט משום דכיון דאם ישתדפו השדות לא יהיב ליה וכן אם יעשר העני ולא יוכל לקבל מעשר עני ג"כ אי"צ לשלם לו כמבואר בש"ס שם ע"ב דוכה הלה במה שבידו, נמצא דאין כאן שיעבוד הגוף כלל א"כ לא הוי חוב כלל ואין כאן הלוואה, וע"כ לא אסרה תורה ליקח רבית אלא בהלוואה והיינו היכא דאיכא שיעבוד הגוף אבל היכא דליכא שיעבוד הגוף כלל נמצא דהלואה אינו חייב כלום, רק התבואה שלו הוא חייב, ואם יופסד התבואה יהי' מאיזה צד שיהי' לא יצטרך הלואה לשלם כלל, נמצא דהלואה אינו חייב, וכמו דאמרי' סברא זו לענין מה דשביעית אינו משמטת חוב זה ואמרי' הטעם דלא קרינן ביה לא יגוש ואע"ג דענין השמטת שביעית הוא דאורייתא, מ"מ חוב על דרך זה אינו נשמטת דלאו חוב הוא על הלואה רק על התבואה, כמו כן לענין רבית ג"כ לא הוי חוב וכל דליכא חוב על הלואה לא אסרה תורה רבית כזה, דבתורה כתיב לא תשיך לאחריך וגו' וכאן אין אחיו דאין אחיו חייב כלל, קיצור הדבר מגמ' זו מוכח דכל שאין כאן שיעבוד הגוף דהיינו שאין גופו של חברו חייב לו כלום ליכא איסור רבית, והוא הטעם נמי במה שאין שביעית משמטתו דהתורה אמרה לא יגוש את רעהו ואת אחיו וכל שאין אחיו חייב לו בשיעבוד גופו לא אסרה תורה ולא חשוב חוב וליכא לא יגוש וזהו הטעם של הרמב"ן ורשב"א והתוס' בגיטין דמשמע מדבריהם דאפי' רבית ד"ת לא שייך בהך ולא כהפנ"י שדחק בטעם דבריהם.

אך הרי לכאור' בתוס' דגיטין הקשו מהא דבפ' אי"נ דף ע"ג גבי פרדיסא אסר רב אע"ג דאית ביה תיחא ות"י דהבא משום תקנת כהן הקילו, מבואר מזה לכאור' דבמקום דליכא תקנת כהן אין להחיר, אמנם כבר כתבתי בזה דאין דברי התוס' מוכרחים ומשמע מסתימת שאר הראשונים דלא ס"ל בזה כדברי התוס', וקושי' דפרדיסא לא קשה, לא מבעי' לפי הפי' שכתבו התוס' בב"מ דהך פרדיסא מיירי שמכר לו על מידת ההין דהיינו כל הין בכך וכך, א"כ ודאי ל"ק קושי' התוס' שהרי בכה"ג האחריות הוא על המוכר דאם ישתדף הפרדס ולא יהי' בו שום יין יהי' ההפסד על המוכר נמצא שאינו דומה כלל להמלוה את הכהן וכו' להפריש מחלקן שאם ישתדף יפסיד המלוה, אלא אפי' אם נפרש כפי' הב' של התוס' בב"מ דהך פרדיסא מיירי כמכר לו הפירות עצמם, וא"כ לכאור' אם יהי'

בו תיוהא יהי' ההפסד על הלוקח דהיינו על המלוה ואפי"ה אסר רב. מ"מ לא קשה שהרי כ' בחור"ד בסי' קע"ג ובכמה דוכתי בשם השטמ"ק בב"מ דבאמת בכה"ג לא הוי קנין דהרי הוי דבר שלא בא לעולם, ואע"ג דאנן קיימינן כאן לרב ואי' ס"ל ביבמות ובפ"ק דב"מ דאדם מקנה דשלב"ל מ"מ יכול לחזור בו כ"ז שלב"ל, ורק לענין רבית מ"מ יש להתיר כיון דהוא נעשה בדרך מו"מ, ומנהגא דעלמא דאף המוכר דשלב"ל מ"מ אינו חוזר בו משום דניחא ליה דליקו בהימנותי' כמו דמבואר באי"ג, אבל מ"מ כיון דהוא דרך מקח וממכר לית ביה משום רבית, אבל עכ"פ כיון דאין כאן קנין א"כ מעיקר הדין כשיראה הלוקח דאית בהפרדיסא תיוהא הוא יכול לחזור בו מהמקח שהרי שניהם יכולים לחזור בו, ואז יהי' מוכרח המוכר להחזיר לו מעותיו וכיון שכן נמצא שאחריות ההפסד של הפרדיסא הוא על המוכר כיון שהרשות ביד הלוקח לחזור בו מעיקר הדין, משאי"כ בהמלוה מעות את הכהן וכו' הרי מבואר בהדיא בש"ס דכשנשתדפו השדות מפסיד המלוה ואף אם רואה שידוף בא אין בידו לחזור ולבקש מעותיו ממקו"א בכה"ג שפיר קאמר בש"ס דאין בו איסור רבית, ומשמע מלשון הברייתא והש"ס דאפי' איסור דרבנן ליכא והטעם כנ"ל דאין כאן לזה כלל וכל שאין כאן לזה לא אסרה תורה ואף רבנן לא אסרו והוא טעם נכון מתקבל על הדעת ועל סברת הלב, וא"כ ה"נ במלוה מעות לאיזה חבורה כמו בנק או קהל או חבורה אחרת כיון ששום אדם אינו משועבד לשלם לו מכיסו רק אותן הנכסים שיש להחברה משועבדים לו וחוז' לזה אין שום איש פרטי משועבד לו א"כ ג"כ אין כאן לזה וכיון שאין כאן לזה ממילא אין כאן איסור רבית כנ"ל.

אך לכא' עומד נגד זה הך דינא המובא בשו"ע סי' קע"ג ביו"ד סעי' ח"י והוא מתשו' הריב"ש סי' ש"ח דלהלוות על אחריות הספינה מאה ושיתן לו כשיבא בשלום מאה ועשרים ואם תטבע לא יתן כלל ומבואר שם דמ"מ אסור מדרבנן ונהי דלא הוי רבית קצוצה מ"מ עכ"פ מדרבנן אסור, הרי אף דגם התם לכא' אינו משועבד לו אלא אותו הספינה שהרי אם יאבד הספינה אי"צ לשלם לו כלל ואפי"ה אסור מדרבנן, וא"כ ה"נ בנדון של הבנק או החבורה הנ"ל נהי דאינו משועבד לו שום אדם אלא הנכסים של הבנק או החבורה או הקהל ביחד מ"מ יהי' עכ"פ איסור דרבנן, וזה הי' באמת טעמא דידי מתחלה שאסרתי עכ"פ מדרבנן, אבל עתה נתיישבתי ואומר דלא דמי להתם דמ"מ לאחר שבאה הספינה בשלום מחויב הלה לשלם הקרן והריוח מכיסו ומביתו לכן נמצא דמ"מ יש כאן חוב על בעל הספינה, ורק דהחוב הוא על תנאי שאם יטבע יהי' פטור, וכיון שהספינה לא נטבע נמצא שהתנאי נתקיים ממילא אגלאי מילתא למפרע דהמעות הי' הלואה וגם הוי הלואה ברבית, משא"כ בהך דינא דהמלוה מעות את הכהן וכו' בזה אין כאן חוב כלל על הכהן דאין כאן תנאי כלל דהרי בין שגדלה התבואה בין שנשתדמה מ"מ

אין הכהן מחויב לשלם כלל מביתו רק אם גדלה התבואה והופרש התרומה יכול המלוה לגבות מתרומה זו, אבל אפי' אם גדלה התבואה והופרש התרומה והמעשר מ"מ אינו יכול המלוה לתבוע לשלם מכיסו ואינו יכול רק לגבות מהתרומה והמעשר, נמצא שלעולם אין כאן הליאה לא בתחילה ולא בסוף, ורק בכה"ג אמרי' בש"ס דאין בו משום רבית כלל, ומשמע דלא מד"ת ולא מדרבנן ולזה אין דמיון כלל מהך דהריב"ש דהתם הוי עכ"פ הלואה לבסוף כשנתקיים התנאי, וא"כ לפי"ז בנדון שלנו שהלוו מעות להבנק או להקהל או לאיזה חבורה ומעולם לא נשתעבד שום איש להלואה זו לא בתחילה ולא בסופה רק נכסי הבנק או נכסי הקהל והחבורה נשתעבד בכה"ג שפיר דומה להך דהמלוה מעות את הכהן ואת הלוי דאין בו משום רבית והחילוק ברור ונכון.

והנה אמת דמלשון הריב"ש שם בתשו' משמע קצת דקאסר לה משום דשם הלואה עלה ויש לדייק קצת מלשונו לאסור גם בנדון דידן עכ"פ מדרבנן דג"כ שם הלואה עלה, אבל האמת יורה דרכו דכיון דסוגיית הגמ' דגיטין הג"ל מוכח להתיר בכה"ג והריב"ש לא הביא כלל הגמ' דגיטין הנ"ל עדיף טפי לומר דהריב"ש לאו בדוקא כתב הני לשונות ורק משום דבנדון ידידי באמת גרע מהאי דגיטין הנ"ל משום סברא הנ"ל דלבסוף כשיבא הספינה בשלום משלם מכיסו ולא מהספינה משא"כ בהאי דגיטין וכן בנדון החבורות לבסוף ג"כ אינו משלם רק מהתרומה והמעשר ומנכסי החבורה ואין למלוה יכולת לתבוע כלל לשלם לו ממקו"א, ולכן לא דק הריב"ש בלשונו אבל באמת גם הוא מודה דבמקום דאינו יכול להשתלם רק מאפותיקי מפורש ששיעבד וממקו"א לא, בכה"ג אין בו משום רבית אפי' מדרבנן.

אמר המעתיק: אולי יש לכוון בלשון הריב"ש במש"כ שם הלואה עלה, היינו הך מש"כ מורי הגאון הכותב דהיינו דכשישוב הספינה בשלום מוטל על הלוה לשלם הקרן והרווח אף מכיסו וביתו זה הוא שקראו הריב"ש שם הלואה עלה, דעי"ז יש שיעבוד על הלוה וגורם שיהי' לה שם הלואה, אבל במקום שבשום אופן אין על הלוה שיעבוד הגוף אין כאן שם הלואה דאם אין כאן לזה אין כאן שם הלואה רק השתעבדות על הנכסים ושם הלואה הוא רק שם מושאל וא"ש עד כאן מהמעתיק.

והנה בחו"ד שם בסי' קע"ג בס"ק כ"ז וכן בחי' הגרעק"א בסי' קע"ו כתבו דלפי מה שהביא הרמ"א בסי' קע"ו בהשכרת מעות להחזירם בעין ומקבל עליו המשכיר כל אחריות אפי' דגניבה ואבידה מותר אפי' בהוציאן השוכר, א"כ הה"ד גבי הלוה על אחריות הספינה וקבל עליו בעל הספינה אחריות אפי' של גניבה ואבידה ג"כ ראוי להיות מותר עיי"ש בחי' הגרעק"א שסיים בקושי' על הרמ"א, ובחו"ד כתב דיש לחלק ולא כתב מה הוא החילוק, אמנם נראה

לפי הנ"ל דנידון דידן קיל טפי אפי' משכירות מעות ומשום חילוק הנ"ל דבשלמא גבי שכירות המעות עכ"פ לאחר שהוציא המעות שוב נעשה מלוה ונשתעבד לשלם מכיסו בין את הקרן בין זריוח שהוא רבית, אבל בנידון של המלוה מעות את הכהן וכו' להיות מפריש עליהן מחלקן וכן בהלוואות שמלוין לבנק או לאיזה חבורה אחרת באופן דאינו יכול לתבוע לשום אדם מכיסו לא בתחילה ולא בסוף ואינו יכול לתבוע רק את מה שגדל מהתבואה וכן בחבורות אינו יכול לתבוע רק מנכסי החבורה לא בתחילה ולא בסוף, דבכה"ג הרי באמת אין כאן לזה כלל רק אותן הנכסים שהם משותפים ביחד הם הם החייבים ואם ישתדפו אותן הנכסים בין ע"י אונס בין ע"י פשיעה וגניבה ואבידה כל בני החבורה פטורים הרי באמת אין כאן לזה שפיר י"ל סברת הגמ' בגיטין הנ"ל וכפי מה שביארנו סברתם דכל רבית שאין כאן לזה לא על הקרן ולא על הרבית בזה לא אסרה התורה, ואף רבנן לא אסרו כנ"ל.

אמר המעתיק, מש"כ מורי הגאון הכותב שכבר כתב בענין זה בשנת תרס"ו, כוונתו למה שנדפס בספרו תשובת מהרש"ג בח"א חיו"ד תשו' ה' בד"ה אמנם וכו', אמנם כאן ביאר יותר וגם כאן ביאר דאף איסור דרבנן אין בו, ומדבריו הברורים אלו יש עמוד גדול לסמוך עליו בכל בנק שהוא עד"ז והלוואות להממשלה בארה"ק שהוא עד"ז.